

Dansk sprog i Island – i aktuelt perspektiv og set i bakspejlet

Af Auður Hauksdóttir

Docent i dansk og direktør for Vigdís Finnbogadóttir Instituttet, Reykjavík

Kundskaber i dansk er og har længe været af stor betydning for islændingene. Under det langvarige tilhørsforhold til Danmark spillede dansk en stor rolle for kontakten med danskerne, og læsefærdighed på dansk gav læselystne folk mulighed for at stifte bekendtskab med tekster, som ikke fandtes på islandsk. Verdslig litteratur om alt mellem himmel og jord blev læst både til gavn og lyst, jf. at danske romaner og udenlandsk litteratur oversat til dansk, aviser, ugeblade og tidsskrifter var meget populære langt ind i det tyvende århundrede. Da filmindustrien begyndte at gøre sig gældende, fandt danske film også deres vej til Island, hvor de blev modtaget af begejstrede islandske tilskuere. Tegneserier, ikke mindst den dansk adopterede and, Anders og hans kompagnoner, nød enorm popularitet blandt de unge, og blev i hver uge solgt i tusinder af eksemplarer. I dagens Island trækker danske film og tv-serier islændingene foran skærmen og mange abonnerer på danske og andre nordiske tv-udsendelser. Til gengæld læses der meget mindre på dansk i forhold til, hvad der tidligere var tilfældet. Danske ugeblade står dog stadigvæk på boghandlernes hylder, og de er måske ikke helt forsvundet fra venteværelserne til tidsfordriv for dem, der søger konsultation hos lægen eller tandlægen.

Antagelig har danskkundskaber spillet den største rolle for islændingene i forbindelse med uddannelse. I århundreder har det været en tradition blandt islændingene at tage til Danmark for at erhverve sig uddannelse, både akademiske og andre boglige studier, samt praktiske og mere erhvervsrettede uddannelser. Dansk har også en lang historie som fremmedsprogsfag i Island. Således er der blevet undervist i dansk, så længe almen skoleundervisning har fundet sted, og traditionen for at undervise i dansk kan føres endnu længere tilbage i gymnasiet og i dets forgænger, dvs. i den lærde skole. Før i tiden var mange lærebøger på dansk i gymnasiet, og desuden var dansk og anden skandinavisk faglitteratur almindelig på universitetet indtil omkring midten af det seneste århundrede, da islandske og til en vis grad også engelsksprogede fagbøger erstattede de skandinaviske.

Selv om tilhørsforholdet til Danmark ikke mere findes og Island snart har 70 år på bagen som republik, er kontakten med danskere og Danmark stadigvæk stor og mangesidig, og måske mere almen og direkte end nogen sinde før. Desuden er det danske sprogs tidligere status og funktion i Island en del af islændingenes og danskernes fælles historie og af den grund interessant i dansk og islandsk sammenhæng, jf. fx de mange ord og ordforbindelser, som islandsk har lånt fra dansk og som vidner om tidligere forbindelser og kontakt mellem danskere og islænding, og om mødet mellem dansk og islandsk kultur.

Dansk er stadigvæk et obligatorisk fremmedsprog i grundskolen og inden for ungdomsuddannelsen og et af skolesystemets hovedfag. Danskundervisningen har dog et bredere sigte nu end før i tiden, nemlig at udruste islændingene med sproglige kundskaber, som kan gavne dem til kommunikation med danskere og andre nordboere. Vægtningen af dansk inden for skolesystemet kan også forklares ved, at islændingene har en større kontakt med Danmark og det øvrige Skandinavien end nogle andre lande, jf. de mange personlige, kulturelle og politiske forbindelser, der dyrkes næsten hver eneste dag, og de mange nordboere, som hvert år besøger Island. Traditionen for at rejse udenlands for at skaffe sig uddannelse lever også i bedste velgående. Islændinge har længe anset det for at være et led i en almen dannelse at opholde sig blandt fremmede, jf. talemåden „Heimskt er heimaalið barn“, dvs. det barn, som kun bliver opfostret hjemme bliver snæversynet eller dumt. Foruden at udvide horisonten og bidrage til vidsyn blandt enkeltpersoner og i samfundet generelt, kan studier i udlandet forklares ved et begrænset uddannelsesudbud i Island, især når det gælder kandidat- og ph.d.-studier, samt de mere specialiserede erhvervsrettede uddannelser. I forbindelse med valg af studieland har Danmark længe været og er stadigvæk det sted, hvor de fleste islændinge ønsker at videreuddanne sig. Selv om islandske studerende findes spredt over hele kloden, ønsker de fleste som sagt at læse i Danmark. Ifølge oplysninger fra Lánasjóður íslenskra námsmanna (Islandske Studerendes Lånefond) ansøgte i alt 2519 islandske studerende om lån til at uddanne sig

udenlands i 2011. Til sammenligning kan det nævnes, at i skrivende stund er godt 14.000 immatrikuleret ved Islands Universitet, heraf godt 1000 udenlandske studerende. Af de 2519 studerende, som i 2011 ansøgte om lån til at studere udenlands, drejede 1278 af ansøgningerne sig om studier i Norden, heraf 953 i Danmark. Ifølge oplysninger fra Lånefonden var desuden 659 islandske statsborgere berettigede til at modtage SU i 1-6 måneder i 2011, hvilket yderligere understøtter islændingenes tætte kontakt med Danmark. Således læste mindst 1600 islandske studerende i Danmark i 2011.

Under vores himmelstrøg kan der konstateres en voksende tendens til at bruge engelsk som kommunikationssprog nordboere imellem. Da kommunikativ brug af et fremmedsprog er den sikreste vej til at lære det, giver denne udvikling anledning til en vis bekymring. Hvis nordboerne generelt finder det mest naturligt at bruge engelsk til kommunikation, og uden videre går over til engelsk, når de hører en usikker formulering eller accent, bliver resultatet en ringere beherskelse af nabosprogene. Det er ikke ualmindeligt at høre islændinge, ikke mindst unge, fortælle om uheldige erfaringer af denne slags, når de på deres i begyndelsen ubehjælpssomme sprog, forsøger at begå sig på dansk. Til trods for voksende tendens til at bruge engelsk i Norden, fx inden for erhvervslivet og i uddannelsessammenhæng, viser forskningen, at forholdsvis mange islændinge har den holdning, at det er vigtigt at kunne kommunikere på skandinaviske sprog med nordboere. Om dette vidner fx Brynja Stefánsdóttirs (2011) undersøgelse af sprogbrugen blandt ansatte i islandske ministerier og private virksomheder. At mange unge finder det vigtigt at lære dansk og kunne kommunikere på dansk med danskere og andre nordboere fremgår også af Auður Hauksdóttirs undersøgelse (2012), som retter sig mod islandske studerende under videreuddannelse i Danmark, bl.a. deres danskundskaber og holdninger til det danske sprogs funktionalitet. Det er dog ifølge de studerende først efter at de er blevet modne, at det rigtigt går op for dem, hvor stor kommunikativ værdi dansk har, mens de i puberteten havde svært ved at indse dette, hvad der påvirkede deres motivation for at lære dansk i en negativ retning. Til gengæld fremhæver de, at positive erfaringer med at bruge dansk til kommunikation med danskere, nordmænd og svenskere, har givet dem et nyt syn på det danske sprog og dets brugsværdi.

Erfaringerne viser, at kundskaber i dansk eller andre skandinaviske sprog har en vis effekt i forbindelse med islændingenes mobilitet. I nedgangsperioder, dvs. når det har været svært at finde arbejde i Island, er mange islændinge taget til de nordiske nabolande for at skaffe sig arbejde. Således rejste mange islændinge, især håndværkere og deres familier, til Sverige i slutningen af tresserne for at arbejde inden for bygningsindustrien, og efter finanskrisen er mange islændinge taget til Norge for at løse økonomiske problemer eller blot for at forsørge sig selv og familien. Også i denne sammenhæng er det vigtigt at fremhæve danskundervisningens betydning for islændingene, idet den ikke alene bidrager til kommunikative færdigheder, men også til indsigt og viden om naboernes kultur, traditioner og sæd og skik, samt forståelse for hvordan sprogenes og kulturernes slægtskab hænger sammen. Der kan således argumenteres for, at gennem danskundervisningen oplever de unge islændinge en vis følelse af et kulturelt nærvær og en folkelig samhørighed med nordboere generelt. I al fald viser statistikken, at der er tale om en stor mobilitet blandt islændingene inden for den nordiske region. Mon ikke en af grundene hertil kan være, at de anser sig for at være godt rustet mht. at klare sig sprogligt, menneskeligt og kulturelt i skandinavisk kontekst? På grund af danskundervisningens brede sigte, nemlig at eleverne opnår danskundskaber, som kan bruges til kommunikation med danskere og fungere som nøgle til norsk og svensk, hører man ofte, at det ikke er vigtigt, islandske unge tilegner sig en genuin dansk udtale, men snarere en slags skandinavisk variant af dansk, dvs. dansk ordforråd med tydelig islandsk udtale. Af disse og andre årsager kan der være en vis tendens til at negligere talt dansk i undervisningen, hvilket giver islændingene problemer, når de får brug for at kommunikere med danskere. Sprogbarrierne er selvfølgelig størst i begyndelsen, idet det tager sin tid at koble sammen en læsefærdighed på dansk og ordforrådsviden, som man typisk har med fra skolen, med direkte og spontan brug af dansk. Sværest har de som regel ved selv at udtrykke sig flydende og adækvat. Dette giver fx islandske studerende store problemer i begyndelsen af deres uddannelsesophold, mens det står godt til med læsefærdighed og ordforråd hos de fleste. Typisk tager det de studerende 3-6 måneder at overvinde de største barrierer (se nærmere herom i Auður Hauksdóttir (2012)).

Danskfagets aktuelle status i grundskolen og inden for ungdomsuddannelserne

Indtil omkring årtusindskiftet var dansk det første fremmedsprog i grundskolen og et obligatorisk fag inden for de gymnasiale uddannelser i ét til to år afhængigt af bl.a. uddannelsens sigte og antallet af ugentlige dansktimer. Dansk var desuden obligatorisk fag inden for mange af erhvervsuddannelserne. Omkring årtusindskiftet fandt omprioritering af engelsk og dansk sted. I disse måneder er nye centrale læseplaner for grundskolen og ungdomsuddannelserne under udvikling, og de skal senest træde i kraft i 2015. Nogle skoler

er allerede begyndt at tilrettelægge undervisningen, herunder i dansk, pba. de nye læseplaner. I den centrale læseplan for grundskolen, den almene del, fastsættes undervisningen i fremmedsprogene, nemlig i engelsk og dansk (alternativt norsk eller svensk). Til forskel fra, hvad der før var tilfældet, er der nu tale om en fælles læseplan for de to fremmedsprogfag. I indledningen legitimeres danskundervisningen med Islands kontakt med det øvrige Norden, og danskundskabernes funktion, når det gælder kontakt med det øvrige Norden. Kompetenceniveauet i dansk fastsættes med henvisning til *Den Fælles Europæiske Referenceramme for Sprog: Læring, Undervisning og Evaluering*. Der er tale om lidt flere timer til fremmedsprogundervisningen på de første klassetrin (1.-7. klasse) i forhold til den tidligere læseplan. Det er bemærkelsesværdigt, at i læseplanen fremgår det ikke, hvordan timerne minimalt skal fordeles mellem engelsk og dansk. Afgørelse herom overlades til de enkelte skoler, som udvikler og underviser efter skolens egen læseplan, forudsat at den accepteres af de kommunale skolemyndigheder (Aðalnámskrá grunnskóla 2011 – Almennur hluti: 49-50 og 63-64).

I den nye læseplan for ungdomsuddannelserne, den almene del, fastsættes undervisning i dansk (alternativt norsk eller svensk) til studentereksamen på alle linjer. Mht. målsætninger og kompetenceniveau refereres der også her til Den Fælles Europæiske Referenceramme for Sprog (Aðalnámskrá framhaldsskóla 2011 – Almennur hluti: 99). Mens det fremgår af læseplanen for grundskolen, at eleverne kompetence i dansk ved grundskolens afslutning skal svare til Referencerammens niveau A1, A2 og delvis B1, fastsættes niveauet henimod C1 som minimumskrav til studentereksamen. Groft kan det siges, at læseplanerne fastsætter, hvilket niveau den enkelte elev skal opnå i dansk til grundskole- og studentereksamen, og med henvisning til den Europæiske Referenceramme gøres der rede for de sproglige kriterier. Det er så den enkelte skoles ansvar at sørge for, at eleverne faktisk kommer til at beherske sproget på det angivne niveau. Hvor lang tid der bruges for at opnå det angivne niveau, og hvilke materialer og metoder der tages i brug, afgøres af de enkelte skoler.

For at tage pulsen på danskfagets aktuelle status rettede jeg en skriftlig henvendelse per mail til 38 dansklærere, 23 grundskolelærere og 15 dansklærere inden for ungdomsuddannelserne. Alle blev stillet de samme spørgsmål, bl.a. om omfanget af danskundervisningen på deres respektive skoler, og om de i den seneste tid har kunnet mærke ændrede holdninger til dansk, fx blandt eleverne, skolens ledere eller i samfundet generelt. I alt responderede 9 dansklærere i grundskolen og 14 dansklærere inden for ungdomsuddannelsen.

Det fremgår af lærernes besvarelser, at antallet af dansktimer varierer noget fra skole til skole. På de fleste af skolerne undervises der i dansk i alt 14 ugentlige timer fordelt på 6.- 10. klassetrin (10. klasse svarer til 9. klasse i Danmark). På fire af skolerne er der tale om flere ugentlige dansktimer nemlig 15/16/17 og 18. Tabellen her nedenunder viser fordelingen af dansktimer efter klasser og grundskoler.

	Antal ugentlige dansktimer				
Klasse:	1 time	2 timer	3 timer	4 timer	5 timer
5. klasse	1 skole				
6. klasse	1 skole	3 skoler			
7. klasse		3 skoler	5 skoler	1 skole	
8. klasse			4 skoler	5 skoler	
9. klasse		1 skole	8 skoler		
10. klasse			2 skoler	6 skoler	1 skole

Tabel: Antal ugentlige dansktimer på de 9 grundskoler

Som før nævnt, blev lærerne bedt om at gøre rede for evt. ændrede holdninger til danskundervisningen. På nær én af dansklærerne nævner alle, at elevernes holdninger til at lære dansk er positive. Det er dog forskelligt, hvordan de forklarer de positive holdninger. Tre nævner en positiv effekt af at starte undervisningen tidligt, dvs. før end i sjette klasse. Således argumenteres der for, at jo tidligere undervisningen begynder, jo større danskundskaber og interesse findes der blandt eleverne for at lære sproget. Én af lærerne forklarer de positive holdninger med gode undervisningsmaterialer, og én anden med effektive undervisningsmetoder, ikke mindst et intensivt arbejde med at lade eleverne producere film på dansk. Én forbinder positive holdninger med brev- og elevudveksling, som ifølge læreren både bidrager til brug af dansk og en større lyst til at lære sproget. Én nævner, at negative holdninger til danskundervisningen typisk skyldes forældrenes holdninger og/eller at eleverne har svært ved at få øje på

det danske sprogs brugbarhed. Her bør det understreges, at informanterne i den lille stikprøve kun er en brøkdel af alle de mange dansklærere, der underviser i grundskolen. Af den grund vides det ikke, om svarene er repræsentative for danskundervisningen generelt.

Svarene fra dansklærerne i ungdomsuddannelserne viser også en vis variation mht. danskundervisningens omfang og antal af timer. På de fleste af skolerne undervises der i dansk i to semestre på nær de sproglige linjer, hvor der typisk undervises i 3 semestre. På nogle af skolerne varierer antallet af ugentlige timer noget afhængigt af elevernes præstation i dansk. Således modtager de elever, som ikke er så gode til dansk, danskundervisning i flere timer om ugen end de, som klarer sig bedre.

Mht. holdninger til dansk kommer de fleste af dansklærerne ind på, at elevernes forberedelse fra grundskolen er blevet ringere end før. Dette forklarer de med, at dansk ikke har den samme tyngde inden for skolesystemet som tidligere, hvilket dels skyldes omprioriteringen af dansk i forhold til engelsk, dels at der ikke længere er tale om en central afgangsprøve i dansk ved grundskolens afslutningen.

Mange af dansklærerne kommer ind på, hvor vigtigt det er for danskfaget og dansk i Island, at den politiske beslutning nu foreligger, at der fortsat vil kræves ret store kompetencer i dansk til studentereksamen. Nogle er dog bekymrede over manglende forståelse for vigtigheden af dansk og andre fremmedsprog, fx fransk og tysk, blandt rektorer og skolernes ledelse. Af den grund frygter dansklærerne, at danskundervisningen på længere sigt vil blive svækket med ringere danskkundskaber blandt de unge til følge.

Det er interessant, at mange af lærerne kommer ind på det positive ved innovationer i danskundervisningen, som er kommet eleverne og deres danskkundskaber til gode. Således nævner mange, at undervisningen nu præges af varierede undervisningsmetoder og andre nævner inddragelse af interessante undervisningsmaterialer. I den forbindelse fremhæves især de pædagogiske og didaktiske potentialer, som ligger i anvendelsen af it og internet, mens andre kommer ind på fordelene ved direkte kontakt mellem islandske og danske elever vha. internet eller skolerejser og elevbesøg. Den direkte kontakt med dansk sprog og danskerne fremmer ifølge lærerne i høj grad elevernes motivation til at lære dansk og bidrager på andre måder til deres danskkundskaber. Én nævner, at pigernes holdninger generelt er mere positive end drengenes, og én anden forklarer, at de svage elever som regel er mindre motiverede til at lære sproget end de dygtigere elever. Én af lærerne kommer ind på, at lærerkandidaterne i dansk ikke altid er dygtige nok til dansk, og i andre sammenhænge fremhæves også vigtigheden af, at dansklærerne besidder den fornødne fagspecifikke kompetence i dansk og fagets didaktik.

Her er nogle vigtige synspunkter fra min lille stikprøve blandt udvalgte dansklærere i grundskolen og ungdomsuddannelsen blevet fremhævet. Det bør igen understreges, at der kun er tale om få informanter og af den grund bør der tages visse forbehold. Ikke desto mindre giver disse oplysninger indsigt i, hvordan erfarne lærere vurderer danskfagets aktuelle situation. Hvordan faget vil udvikle sig vil fremtiden vise. Det er dog helt sikkert, at i den sammenhæng er der flere faktorer på spil end dansklærerne kan holde styr på – uanset hvor kompetente de er og hvor store ambitioner de har til at yde deres bedste.

Litteratur

Aðalnámskrá framhaldsskóla 2011. Almennur hluti. 2012. Reykjavík: Mennta- og menningarmálaráðuneytið.
Aðalnámskrá grunnskóla 2011. Almennur hluti. 2012. Reykjavík: Mennta- og menningarmálaráðuneytið.

Auður Hauksdóttir. *Dansk som fremmedsprog i en akademisk kontekst. Om islandske studerendes behov for danskkundskaber under videreuddannelse i Danmark.* (Københavnstudier i Tosprogethed, bind 68). Københavns Universitet.

Brynja Stefánsdóttir. 2011. *Mellem nostalgi og realitet.* Et upubliceret kandidatspeciale i dansk ved Københavns Universitet.

Den Fælles Europæiske Referenceramme for Sprog: Læring, Undervisning og Evaluering. 2008. København: Ministeriet for Flytninge, Indvandrere og Integration.